

בס"ד.

עריכת ליל הסדר

הלכות ליל הסדר ידועות בדרך כלל. וכאן מובאים רק את הדקדוקים וההידורים הפחות ידועים, למשתדלים ורוצים להיות אהובים ורצויים לפני ה'.

נזכר בזאת כי ליל הסדר הוא גולת הכותרת של כל ההכנות לכבוד החג, ולכן יש לשים לב לקיים את כל מצוות ליל הסדר כהלכתן, ולא להיות ח"ו כמו אדם שחרש וזרע וכו', ולא בא לקצור את התבואה. עיקרו של הלילה הקדוש הזה הוא התוכן הרוחני שלו, וחלילה לאבד את אותו בעייפות, או בדברי בטלה.

ועיקר הלילה הזה נועד - לדבר עם הילדים דיבורי אמונה, וסיפור יציאת מצרים.

לפני תחילת הסדר

א. **קודם הקידוש** ישאל אדם את אשתו ובנותיו אם קראו ההלל בברכותיו, כי גם הם צריכות לגמור את ההלל השלם בברכה בלילה זה. (שו"ת יחיה דעת ח"ה סי' לד, וחזו"ע פסח עמ' רל).

ב. **אם האשה טענה** וקראה את ההלל בלא ברכה, שוב לא תחזור לקרוא. אולם אם התחילה לקרוא בלי ברכה, והיא עתה עדיין באמצע, יודיע לה שעליה לברך, במקום שהיא נמצאת, "אקב"ו לגמור את ההלל", ואח"כ היא תמשיך על הסדר. (זה ע"פ המבואר בחזו"ע חנוכה עמ' תו ד"ה יחיד).

ג. **אם עדיין לא שקלו את המצה או המרור** להכין מהם כזייתות, מותר לשוקלם בליל הסדר כדי לדעת אם יש בהם כשיעור, במאזנים מכניים. ואף אלא שיש בהם מחוג המצביע. אבל במשקל הפועל ע"י בטריות או חשמל פשוט שאסור. (שו"ת יחיה דעת ח"ה סי' טז).

ד. **יש להדר לערוך את שולחן הסדר** בכלים הכי יפים ויקרים שיש לו. ועדיפות גדולה לכלי זהב וכסף, קריסטל, וכיוצא"ב. ומאוד לא רצוי להשתמש בכלים חד פעמיים, אפילו יפים, שהרי אף אחד שלא יגיש בחתונתו את האוכל בכלים חד פעמיים. (אא"כ לילדים קטנים). (שו"ע ס"ב, הגר"ח פלאגי, הגר"צ מוצפי).

ה. **טוב ע"פ הסוד** שצלחות הסדר, וצלחות הקערה, תהיינה עגולות ולא מרובעות. (פסח בציון, עמ' קפב).

ו. **יש להשתדל להכין קערה מפוארת לליל הסדר**, כי היא מפתח פרנסה לכל השנה כולה. ובפרט אם תהיה עשויה מכסף. (פסח בציון עמ' רכא).

ז. **בקערה יש לסדר את המינים על פי הסוד**, כדי להמשיך שפע עצום לכל השנה. והם כנגד עשר ספירות: 3 מצות זו על גבי זו, [כתר חכמה בינה], מתחת לזה זרוע בצד שמאל [חסד], ביצה בצד ימין [גבורה], ותחת זה באמצע מרור כלומר קלח הלבן של החסה [תפארת], תחת לזה חרוסת בצד ימין [נצח], וכרפס בצד שמאל [הוד], ותחת לזה באמצע חזרת (כלומר שוב חסה והפעם זה מיועד לכורך) [יסוד]. והקערה עצמה רומזת למלכות. ואשרי מי שיחשוב בדברים אלו בשעה שהוא מסדר את הקערה. (פסח בציון עמ' רכב).

ח. **טוב שלא לאכול מהמינים שבקערה** בליל הסדר, אלא ממינים אחרים שמחוץ לקערה, והקערה תהיה שלמה לכל אורך הסדר. (חוץ מהמצות). וכדאי להניח את הקערה על השולחן כל הלילה עד הבוקר כשהיא מכוסה, כדי להביא את הברכה. (פסח בציון עמי' רלה).

ט. **מי המלח** יהיו מחוץ לקערת הסדר. (שם).

י. **טוב להניח על שולחן הסדר 'שושנים'**. והיא סגולה שגם הוא יזכה להכלל בגאולה העתידה. (הגר"ח פלאג'י בנפש כל חי, ע"פ המדרש שהש"ר ב, ט).

יא. **גם טוב להניח על שולחן הסדר 'אזוב'** שהוא היצטרף, כדי שלא יהיה שום קטרוג ומקרה רע בשולחן הסדר. אבל היינו עליים, ולא התבלין שהוא תערובת חמץ! (הגר"צ מוצפי).

אירוח

א. **מצוה להזמין אורח עני בליל פסח**, אם יש לו יכולת, כיון שאומר כל דכפין ייתי ויכול. (זוהר, ונפסק בשער הציון סי' תעט ס"ק יב).

ב. **יש לשים לב על הצניעות**, כאשר מתארחים יחד כמה זוגות צעירים, לשולחן הסדר. והעושה את הסדר בקדושה, זוכה לשפע עצום היורד בלילה זה.

ג. **כאשר מתארחים מחללי שבת**, יש לשים לב לשים על השולחן רק יינות מבושלים, כי אחרת עלולים היינות להתערבב, ולהפסל במגע מחלל שבת.

ד. **אסור להזמין גוי להיות אורח ביום טוב** (שמא יבשל בשבילו, והדבר אסור ביום טוב), אבל מותר להזמין גוי להיות אורח בשבת, כיון שבלאו הכי אסור לבשל בשבת. וגם ביו"ט שחל בשבת, כמו ליל הסדר השנה, מותר להזמין גוי (שהרי אסור לבשל, בגלל השבת).

ה. **יש להקפיד שלא לתת לגוי** (כמו הפיליפינית/שבתית) **מדברי המצוה הנמצאים על שולחן**, כמו מצות מהשלש מצות, או מהמוצרים שבקערה, כיון שזהו ביזוי מצוה. (ועיין בס"י קמז כה"ח ס"ק קמ מעשה נורא במי שניזק עקב כך).

ליל הסדר

א. **בליל הסדר יש שפע אורות שאין כמותם בכל השנה**. והם באים בחוזה רבה, לשעת הסדר, ונעלמים בסיום הסדר. ומי שענינו בראשו ישתדל בכל כוחו להיות בשמחה ובקירבת ה', ויזכה לשמירה ולמעלה רוחנית לכל השנה. ואם איבד מתנה יקרה של שעות מצומצמות אלו, אין תקנה והחזרה להם בכל שעות השנה. (ספה"ק משם האריז"ל).

ב. **יקבל על עצמו בכל כוחו להיות באמונה ובשמחה**, בלילה הזה, ויהי מה. ואם יבוא לו נסיון גדול, יזכור כי כפי גודל הנסיון כן גודל השכר שרוצים לתת לו, ואל יכשל בשום אופן.

ג. **אנשים ונשים שוים** בכל ענייני ליל הסדר. וכן בניס ובנות. (חוץ מאשה שלא היסבה, כדלהלן).

מצות

א. **קודם אכילת מצה** צריך לכוין לקיים מצוות עשה מן התורה שנאמר "בערב תאכלו מצות". ואם לא כיון יצא ידי חובה בדיעבד. (חזו"ע עמי' סח הלכה ו)

ב. **לכתחילה יאכל הבוצע שני כזיתים משני המצות שבצע עליהם**, והיינו כ-54 גרם. ובדיעבד או במקום קצת צער די בכזית אחת בלבד, דהיינו כ-27 גרם. וכל זה לבוצע, אבל לשאר המסובים האוכלים ממצות אחרות די בכזית אחת אף לכתחילה. (שם עמי' סה).

- ג. **יאכל הכזית מצה בריחה**, כדי שישאר כזית מצה שלמה בתוך מעיו, חוץ מממה שנשאר בפה בין השינים והחניכים. (שם עמ' עג).
- ד. **דין האנשים והנשים** שוה בחובת אכילה זו. (חוץ מאשר אם לא הסיבו, וכדלהלן)
- ה. **זקן או חולה שאינו יכול לאכול מצה כשיעור עשרים ושבעה גרם**, עכ"פ יאכל מצה כשיעור 18 גרם, שזהו שיעור הכזית להרי"ף והרמב"ם והרא"ש. אבל בכהאי גוונא לא יברך "על אכילת מצה". (שם).
- ו. **חולה שאסור לו לאכול כזית מצה**, פן יכבד עליו החולי, ויכול לאכול פחות מכזית, יש להורות לו שיאכל פחות מכזית כאשר יוכל שאת. 18 גרם, או אף פחות. אבל לא יברך כנ"ל. (שו"ת חזו"ע סי' כח, וחזו"ע עמ' עד).
- ז. **לא ישהה באכילת הכזית כדי שיעור אכילת פרס**, והוא כשש דקות לכתחילה, עד שבע וחצי דקות. ויש מקפידין לאכול בתוך ארבע דקות. (שם עמ' סו).
- ח. **לא ידבר עד שיאכל כזית מהמצה**. אבל אם דיבר אע"פ שעבר עבירה לא יחזור לברך, דסו"ס התחיל במצוה. ואפילו אם עבר ודיבר לפני שבלע כלל, אלא בעודו את המצה שהכניס לפיו, בדיעבד לא יברך, משום שנחלקו בדבר וסב"ל. (שם עמ' סח).
- ט. **יכוין בברכת "על אכילת מצה" גם על האפיקומן**, כי יש פוסקים הסוברים שבאפיקומן יוצאים את עיקר המצוה של אכילת מצה. (שעה"צ סי' תעז סק"ד).
- י. **אסור לאכול עם המצה שום מאכל אחר**, דאתי טעם רשות ומבטל לטעם דמצוה. ואם עבר ואכל עם המצה עוד מאכל אחר, לא יצא יד"ח וצריך לחזור ולאכול המצה לבדה. אבל לא יברך שנית, דגם זה נחלקו הפוסקים, וספק ברכות להקל. (שם עמ' ע-עא).
- יא. **אפילו ללפת את המצה בליפתן רך או במרק** ראוי להחמיר. אבל בזה יצא יד"ח בדיעבד, מפני שהטיבול הוא דבר מועט ובטל כלפי המצה. (שם עמ' עב).
- יב. **זקן או חולה שקשה להם לאכול את המצה לבדה**, לפנייהם ג' אפשרויות:
- 1) לטבל את המצה ביין או בשאר מיץ פרי, אבל יזהר שלא ישהה את המצה בתוכם רק יטבל ויוציא.
 - 2) לטבל את המצה במרק או בתה או קפה חמים, אבל יש להשתדל שלא יהיו חמים בחום שהיד סולדת בו (45 מעלות).
 - 3) לפורר את המצה לפירורים דקים ולאוכלה. אבל אין לטחון אותה ממש. (ג' עצות אלו מחזו"ע עמ' עב-עג).
 - 4) אם כבר עבר חצות לילה, אין לברך על אכילת המצה, או אכילת המרור, אלא יאכלם בלא ברכה. (כגון שהיה בשמירה או בבית חולים וכיוצ"ב). (שם עמ' פא).
- יג. **עורך הסדר מברך על המצה** ברכת המוציא ועל אכילת מצה, טועם מעט מיד מהמצה ואפילו בי הסיבה, (רק בשביל שלא יהיה הפסק בברכה), ואז הוא מחלק לשאר המסובים מעט מפרוסת המוציא שבצע, ורק לאחר מכן הוא מיסב ואוכל את הכזייתות השלמות כדינם. (חזו"ע פסח עמ' סז).
- יד. **הטעם שעורך הסדר אוכל שני כזייתות** בברכת המוציא, היא כדי לצאת ידי מחלוקת הפוסקים, שיש אומרים שברכת 'המוציא' נאמרת על החצויה, וברכת 'על אכילת מצה' על השלמה, ויש אומרים להיפך. לכן יאכל כזית מכל אחת ואחת.
- טו. **שיעור הכזית**, לדעת מרן השו"ע הוא כשיעור חצי ביצה שזה 27 גרם. מי שקשה לו לאכול את המצות, אז בכזית הראשון יקפיד לאכול שיעור של 27 גרם שבכך יצא ידי חובה, ובשאר הכזייתות יכול להקל לאכול 18 גרם, ולהקל כשיטות אלו.
- טז. **אין צורך להסתכן ח"ו ולבלוע כזית שלם מהמצה**, אלא יכול לכתחילה לאכול מהמצה מעט מעט, רק שלא ישהה יותר משיעור של כדי אכילת פרס, וישתדל לאכול את הכזית בתוך 4 דק',

ואם קשה לו אז יאכל בתוך-7 דקות. ולמנהג האשכנזים לכתחילה צריך להכניס לפיו את שני הזיתים בבת אחת ולרסקם, אבל אין חיוב לבולעם בבת אחת, אלא די שיבלע כזית לערך בבת אחת ואח"כ יבלע את השאר. ובדיעבד אפי' אם בלע הכזית מעט מעט יצא, כל שלא שהה יותר מכדי אכילת פרס (משני"ב סי' תעה סק"ט).

יז. מספר הכזייתות שיש לאכול מהמצה בכל הסדר הם לכתחילה 4 כזייתות "לעורך הסדר", ו-3 כזייתות לשאר המסובים. הכזית הראשון בברכת המוציא, "שעורך הסדר בלבד" אוכל 2 כזייתות, ואילו שאר המסובים אוכלים כזית אחד. הכזית השני בכורך. והכזית השלישי באפיקומן. [ויש מחמירין לאכול גם באפיקומן 2 כזייתות, יחד 5 כזייתות לבעל הבית].

יח. חסידים ואנשי מעשה, היו מנשקים את המצות לאחר שאכלו את הכזית הראשונה, משום חיבוב מצוה. (פסח בציון עמ' שסה).

יין

יב. לכתחילה יש לשתות יין אדום לארבע כוסות, כי יש מי שסובר שיין לבן אינו ראוי לברכת בורא פרי הגפן. ומנהג הספרדים לקחת יין אדום, אפילו אם הלבן משובח ממנו. ואם אינו יכול לשתות יין אדום ולקח מיץ ענבים, ישים לב שיהיה מיץ ענבים 'אדום'. (הגש"פ אוצ"י עמ' ע).

יג. יין לבן עדיף ממיץ ענבים, אפילו אדום, כיון שכמה ראשונים סוברים שיש לקחת לארבע כוסות דווקא "יין". מ"מ להלכה, יוצאים ידי חובה גם במיץ ענבים. (אבל לדעת החזו"ע עמ' יג, והאו"ל ג' פט"ו סי' ד, מיץ ענבים הוא לכתחילה רק למי שאינו יכול לשתות יין, ויערב במיץ ענבים חצי כוס יין).

יד. מיץ ענבים משוחזר, אין יוצאים בו ידי חובת ארבע כוסות בליל הפסח. (משוחזר – היינו שעושים אידוי למיץ עד שנשאר על כחמישית, ואח"כ מוסיפים לו שוב מים, ומדללים את הרכז שנשאר). (הגרש"ז אויערבך, מנחת שלמה ח"א סי' ד).

טו. ניתן לערב מעט יין אדום בתוך יין לבן, כדי שהיין הלבן יאדים. (כי הקובע אינו סוג היין, אלא גם המהות: "יין אדום"). ומ"מ הרוצה לעשות כן בליל הסדר, כדאי שישים קודם מעט יין אדום בכוס, ועליו ימזוג את היין הלבן, שבזה הוא 'מדלל את היין האדום', ולא: 'צובע את הלבן'. וזאת כדי לחוש לאחרונים הסוברים שיש בשבת איסור צביעה במשקין. [ובפרט כאן שהמטרה במוצהר היא צביעה, משא"כ בעשיית תה בשבת שמתירין למזוג את התמצית על המים, מפני ששם המטרה העיקרית היא הטעם ולא הצבע]. (פסקי תשובות, פסח, עמ' רכג. אמנם מן הדין כיון שאין צביעה במשקין, ואין זו דרך צביעה, אפילו במתכוין לצבוע יש להתיר, כמבואר בפרמ"ג (א"א סוסי"י שכ).

טז. דעת הרי"ף והרמב"ם ורש"י והר"ש שיין מבושל אינו מועיל לקידוש ושאין מברכים עליו בורא פרי הגפן. אמנם השולחן ערוך פסק בגי' מקומות דלא כן, אלא כהירושלמי, שמברכים עליו בורא פרי הגפן, וגם יוצאים בו ידי חובה. וכ"ש יינות מפוסטרים שלנו, שיתכן שאין דינם כלל כמבושלים, שיוצאים בהם ידי חובה. ואין להחמיר לקחת יין "שאינו מבושל" על חשבון נדנדוד כשרות כלשהו. (ב"י ושו"ע בסי' רב הלכות ברכות, ובסי' רעב הלכות קידוש, ובסי' תעב הלכות ארבע כוסות)

יז. שיטת הרמב"ם, שיין שיש בו סוכר פסול לניסוך ע"ג המזבח, ושלכן יש לקחת לארבע כוסות דווקא יין שאין בו סוכר. היינות היבשים – בדרך כלל אין מוסיפים בהם סוכר, ולכן הם עדיפים למצוות ארבע כוסות.

קידוש

יח. כל איש ואשה חייבים בקידוש "ולשתות את כוס הקידוש". (שו"ע תע"ב סי"ד). ולכן אף אם רק עורך הסדר מקדש וכולם מקשיבים, כל אחד מהמסובים צריך להחזיק את כוס הקידוש בידו. (הגרש"ז אויערבך). [ומטעם הני"ל, מנהג קהילות רבות שכל אחד אומר את הקידוש על כוסו לבד, וכמובן מרים אותה].

יט. **טוב שכל אחד מהמסובים** יחזיק את הכוס ביד בזמן שהמקדש אומר הקידוש על כוס ראשון, ולכן תחילה יגביהו כולם את הכוס מהשלחן בשתי ידים, ואחר כך יסירו את יד שמאל, כדי שבזמן הקידוש יהיו אחוזים בכוס ביד ימין, כמו המקדש. (הליכות מועד, עמי דש).

כ. בכוס הקידוש, יש למקדש ולשאר המסובין לכיין ארבע כוונות נחוצות:

1. לכיין לפטור בברכה זו את הכוס השניה לאחר ברכת גאל ישראל. (למנהג הספרדים בלבד)
2. לכיין לקיים מצוות ארבע כוסות (שהרי מצוות צריכות כוונה).
3. לכיין לצאת ידי חובת קידוש של שבת ושל יום טוב.
4. המקדש יכוין להוציא את השומעים ידי חובה, והשומעים יכוונו לצאת.

כא. בברכת שהחיינו שבקידוש יכוין על כל מצוות הלילה, גם על המצות ועל המרור.

כב. **אם שכח לברך ברכת שהחיינו בקידוש**, ונזכר רק לאחר שברך ברכת גאל ישראל בסוף ההגדה, אין לו לברך שוב, ומה שאמרו זמן (שהחיינו) אמרו אפילו בשוק זה רק בסוכות, ולא בפסח ושבועות. והטעם הוא כיון שאומר בברכת גאל ישראל "והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור", כבר יצא בזה ידי חובת שהחיינו. אבל למנהג האשכנזים אם שכח לברך ברכת שהחיינו בקידוש יכול לברך מתי שנזכר בכל החג. (משני"ב תע"א, וחזו"ע קדש סעיף לד).

כג. **אם המקדש זקן, או עם הארץ, והוא בולע מילים מברכות הקידוש**, יאמרו בני הבית את כל נוסח ברכת הקידוש לעצמן בלחש, כדי שלא להעליבו. אבל אינם יכולים לענות אמן אחר סיום ברכתו, כמקובל, כדי שזה לא יהווה הפסק בין הברכה של עצמם לשתיה של עצמם. (חזו"ע פסח עמי יז)

כד. **מי שהוא רעב במיוחד**, יכול לאכול אחר הקידוש אורז, או פירות, אך לא ימלא כרסו מהם. וכן רשאי לאכול מצה עשירה או מבושלת עד כחמישים גרם ויברך אח"כ על המחיה. אבל לא יאכל יותר מזה. (חזו"ע פסח עמי ל, ילקו"י פסח עמי שסט).

ארבע כוסות

כה. חכמים תיקנו שתיית ארבע כוסות בליל הסדר, כנגד ד' לשונות של גאולה, **והוצאתי, והצאתי, וגאלתי, ולקחתי**. הכוס הראשונה – לקידוש. הכוס השניה – בסוף ההגדה לאחר ברכת גאל ישראל. הכוס השלישית – עליה מברכים את ברכת המזון. והכוס הרביעית – עליה אומרים את ההלל.

כו. **נוהגים בלילה זה בדרך של חרות ומלכות**, ולכן אין אדם מוזג עצמו את היין, ואת המים ביין, אלא כל אחד מוזג לחבירו.

כז. **כל כוס מארבע כוסות היין**, ימזוג עליו שלש טיפות מים. ואפילו מי ששותה מיץ ענבים טוב שימזוג אותו במים. והי"ה לגבי הקידוש בשבת. (חזו"ע פסח עמי נח, ושב"ח עמי נד ד"ה והמזיגה).

כח. צריך לתת כוסות יין גם **לקטנים שהגיעו לחינוך** (בערך גיל 6) ומבינים בסיפור יציאת מצרים, ודי שישתו רוב רביעית, או פחות, לפי גילם. (שו"ע סי' תעב סט"ו).

כט. **שיעור השתיה של כל כוס לכתחילה הוא רביעית שלמה (cc86)**, ושתיה עכ"פ רוב הכוס. ולכן אין לקחת כוס גדולה מדאי – אף אם שותים ממנה רביעית. ומי שאינו יכול, די אם ישתה רוב רביעית, או מלוא לוגמיו. **ועכ"פ בטעימה בעלמא – אין יוצאים ידי חובה**. (שו"ע סי' תעב ס"ט, וחזו"ע עמי טז סכ"ג).

ל. **בכוס הראשונה (של הקידוש) ראוי להשתדל לשתות רביעית שלמה דווקא**. שמאחר שעובר זמן רב, יותר מ-72 דקות עד הסעודה (שולחן ערוך), יש אומרים שהקידוש אינו נחשב "במקום סעודה", ורק אם הוא שותה רביעית יין – הרי זה נחשב מקום סעודה לדעת השו"ע.

לא. **וכן בכוס שלישיית או רביעית, באחת משתייהן, חייב לשתות רביעית, כיון שמברכים אחריה ברכה אחרונה, ומטעם ספק ברכות אסור לברך ברכה אחרונה אא"כ שותה רביעית שלמה באחת משתי כוסות אלו.**

לב. **יש להזכיר לבני הבית, שמי שלא שתה רביעית – לא יברך ברכה אחרונה. אלא מי ששתה רביעית יברך – ויכוון להוציא אותם ידי חובה.**

לג. **כוס ראשונה, וכוס שלישיית, חייבות מן הדין בשטיפה והדחה טרם השתייה. אך על פי הסוד ראוי לעשות שטיפה והדחה לכל אחת מארבעת הכוסות, וממילא גם השניה והרביעית צריכות שטיפה והדחה. (בן איש חי).**

לד. **כוס שלא שתו אותה עד תומה, מותר להוסיף עליה יין לכוס הבאה. אולם אם שתו את כולה (כפי שאכן המצוה לכתחילה), יש להדיח אותה לפני המילוי הבא. לכן יש להכין קערת מים בסמוך לשולחן, ובה ישטפו את הכוס לפני המזיגה הבאה. (פסח בציון, עמ' רמו).**

לה. **אין לצאת מהבנין בין הקידוש לבין שולחן עורך, כגון לברזיה שחוץ לבנין, או לחצר שבבית, כי אז יהיה הפסק בין הקידוש לבין שולחן עורך באופן שצריך לברך "ברכה אחרונה" על שתיית רביעית הקידוש.**

הסיבה

לו. **צריך לאכול ולשתות בהסיבה את המצות והיין לביליל הסדר. (כל הכזייתות, וארבע כוסות). וכל שלא היסב במקום שהיה צריך להסב צריך לחזור לאכול מצה או לשתות יין. (שו"ע סי' תעב ס"ז). ועיין להלן אות עא בדבר "כורך".**

לז. **עצה טובה לשתית יין בהסיבה: פעמים רבות אין מסיבים כהלכה בשתית היין מפני שמפחדים שהכוס המלאה תישפך על הבגד. ובכן ניתן לשתות מעט שלא בהסיבה, באופן שהכוס כבר לא תהיה מלאה על גדותיה, ואז להפסיק, להסב כהלכה ולשתות שיעור שלם בהסיבה כדת וכדין. (ובזה אין כל בעיה, שהרי הברכה היתה על כוס שלם כדין, וגם אין הפסק בין הברכה לשתיה, וגם היסב בשתית כוס יין כהלכה).**

לח. **ההסיבה היא הישענות הראש ורוב הגוף לצד שמאל, על גבי תמיכה מסויימת. הישענות הראש לבד אינה הסיבה, וכן גם הטיית הראש והגוף שלא בתמיכה על דבר אחר אינה הסיבה. לכן כדאי שיהיה לכל אחד מהמסובים כסא עם ידיעות בצד, או כרית הסיבה. (סי' תעב משני"ב ז'. ומוכח מהאחרונים שלא סגי בהסיבת ראשו, שהרי הסיבה מפריעה ליד שמאל כמ"ש האחרונים, ואם מיסב רק בראשו אין כל הפרעה).**

לט. **הסיבה כאשר משעין על השולחן את ראשו ומצחו על כף ידו, אינה נחשבת הסיבה, מפני שהוא נראה בזה כדואג, ולא דרך חירות. (סידור יעב"ץ).**

מ. **הנשען על חבירו, יוצא ידי חובת הסיבה. (תורה לשמה סי' קלה). אבל זה שנשענים עליו אינו יוצא באותו זמן ידי חובה, כיון שא"א להיות בשעה זו בדרך חירות. (הגר"ש אלישיב זלה"ה).**

מא. **לכתחילה עדיף להסב ליד שולחן, כיון שזהו דרך חירות. ולכן היושב על כורסא וכיוצ"ב, ראוי שיביאו לפניו שולחן קטן. (הגר"ח בריסק, לפסחים צט.).**

מב. **ההסיבה צריכה להיות על צד שמאל דוקא, ואפילו איטר (שמאל) שרגיל לכתוב ולעשות כל מלאכתו בשמאל, יסב גם הוא על צד שמאל. ומי שהסב על צד ימין, הרי זה כאילו לא הסב כלל, ולמנהג הספרדים צריך לחזור ולשתות בהסיבה. (הגש"פ אוצ"י עמ' עג).**

מג. **נסתפקו בגמרא אם שתי הכוסות הראשונות טעונות הסיבה, או שתי הכוסות האחרונות. ומספק חייבים להסב בכולם. ואם שתה כוס כלשהי בלא הסיבה, להשו"ע חייב לחזור ולשתות, ולהרמ"א ניתן להקל בשתי הכוסות האחרונים. ואף הספרדים יכולים לסמוך על זה כשמדובר במי שהשתיה קשה לו במיוחד.**

מד. **נשים מסיבות כמו הגברים. אמנם אם לא שתו בהסיבה ניתן להקל להן שלא יחזרו לשתות, בצירוף הדעות שבזמן הזה אי"צ להסב כלל כי אין זה מנהג החירות, והדעות שנשים פטורות**

מהסיבה, והספק הנ"ל איזה מן הסוכות חובה. ואמנם טוב להן להחמיר, אבל במקום צורך יש להקל, ובפרט בשתי כוסות אחרונות.

מה. נשים (וכ"ש גברים) שאכלו או שתו בעמידה, לכו"ע לא יצאו, כי בוודאי אין זה דרך חירות לאכול או לשתות כך. (הגר"ש אלישיב זלה"ה).

מו. אכילת "כורך" צריכה הסיבה, שהרי אוכלים את הכורך כדי לצאת דעת הלל הזקן, שהיה כורך מצה ומרור ואוכל יחד, והוא בוודאי היסב, שהרי בזה יצא ידי חובת מצוות אכילת מצה.

מז. לכתחילה יש להסב גם בשעת אכילת הסעודה של ליל החג (שולחן ערוך), כי כן משמע מלשון המשנה (פסחים צט) "אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב". הרי שיש להסב גם בשעת אכילה, ויש מקילים בשאר הסעודה. מ"מ לכו"ע בשעת האפיקומן צריך להסב.

הגדה

מח. לפני תחילת המגיד יש לחלק לילדים אגוזים ושקדים. וי"א שיכול לחלק שוקולדות וכיוצ"ב, כדי שיתמהו לשאול למה מקבלים ממתקים לפני האוכל (מהגר"צ אבא שאול). וי"א שיחלקו דווקא אגוזים, ולא קלופים, כי הוא דבר לא מצוי שהם מקבלים, והעיסוק בקילוף שלהם מעורר אותם. (מהגר"ש עמאר). מ"מ איך לחלק להם "צעצועים", כי זה מסיח את הדעת מהסדר ומסיפור יציאת מצרים, והופך את ליל הסדר לליל משפחתי גרידא בלי מימד רוחני.

מט. כל אדם מישראל חייב בסיפור יציאת מצרים, איש או אשה, רווק (מגיל יג), או נשוי, בעל בנים או שאין לו בנים. והיא מצות עשה מן התורה בלילה זו. והיא גולת הכותרת של הלילה הזה. ומקיימים אותה על ידי קריאת ההגדה, אבל נכון לקיים אותה בהידור, על ידי שיכין לפני כן מדרשי חז"ל מה שאמרו בענין יציאת מצרים.

נ. מי שאינו מבין/נה עברית, יש לתרגם לו בלשון שיבין, כדי שיצא ידי חובה. ולפחות את הקטעים 'פסח' 'מצה' ו'מרור'. (חזו"ע עמ' נב).

נא. נחלקו הדעות אם נשים חייבות בסיפור יציאת מצרים. וצריך להחמיר.

נב. מי שאמר את ההגדה שלא בפיו, אלא רק בהרהור, לא יצא ידי חובה. (חזו"ע פסח עמ' מז).

נג. אותם שנוהגים שכל אחד מהמסובים קורא קטע, על הקורא לכוין במפורש להוציא ידי חובה את השומעים, ועל השומעים – גם הנשים – להתכוין במפורש לצאת ידי חובה. (שו"ת חת"ס סי' טו). אבל ראוי שיחלקו את הקטעים לאנשים מעל גיל יג, ולא לקטנים או לנשים, משום שיש ספק אם הם יכולים להוציא יד"ח. (עיין פסח מעובין אות שמ"ט). **ומ"מ המנהג הטוב יותר הוא שכל בני הבית, אנשים ונשים גדולים וקטנים, קוראים בפייהם ממש יחד את כל ההגדה.**

נד. אין לומר את ההגדה בהסיבה. אלא רק באימה וביראה. (תעג משנ"ב עא. אולם עיין ילקו"י סי' שפה ה"ז, שנטה קצת להקל).

נה. אסור לאכול או לשתות שום דבר משעה שהתחילו את ההגדה. (זהו מחלוקת הראשונים, והלכה בשו"ע תע"ג א' ושה"צ סק"ט, שאסור). ותחילת ההגדה היא שאלת "מה נשתנה", או מזיגת היין לכוס שני לפני מה נשתנה. (ביאו"ל שם סי' ד"ה הרשות בידו). ולכן אם רוצה לשתות כוס קפה או כה"ג שכואב ראשו, יעשה זאת לפני שמזג את היין לכוס השני. (ולא יברך על מה ששותה כי ברכת הקידוש פטרתו). (משנ"ב שם וסי' תעב סוס"ק כא).

נו. אסור לעשן בתוך כדי קריאת ההגדה. (חזו"ע עמ' נז).

נז. הגדות מודפסות עם ציורים שיש תחת הציורים כיתוב, נחלקו הפוסקים אם יש בהן הגזירה שאסרו חז"ל לקרוא בשבת כתב שתחת הצורה. ומנהג העולם כפוסקים המתירים, בצירוף שהם חפצי שמים. (עיין ילקו"י סי' שז הערה יב מהגר"ע יוסף, ואיל משולש פ"ד סכ"א מהגר"נ קרליץ, ודרור יקרא עמ' שד"מ מהגר"ש אלישיב).

נח. **כמשגיעים ל"דס ואש ותמרות עשן"** יתחיל עורך הסדר לשפוך מהכוס מעט יין, ואח"כ בעשר המכות, ואח"כ בדצ"ך עדי"ש באח"ב, סך הכל 16 שפיכות, כמנין יו-הך, שהוא רמז לחרבו של הקב"ה שבה יעניש את שונאי ישראל. ויש לשפוך לתוך קערה בזויה, או חד פעמית, ואח"כ אל הנקב בכיור. ולא ישפוך את השפיכות המקוללות הללו על השולחן הקדוש, אלא מחוץ לו. ובשעה ששופכים – יהיו כל כוסות היין שעל השולחן מכוסים (ע"י הצלחת, או עלה של חסה, וכיוצ"ב. (פסח בציון עמ' שנו).

דיבור ושתיקה

נט. **בליל פסח כמעט אין לדבר**, חוץ מהדיבורים הנצרכים. ובדיבורים הנצרכים יש להאריך, כדלהלן: **ב'קדש' אסור לדבר**. (כדי לצאת יד"ח). בין **'ורחץ' ל'כרפס'** – יש להמנע מדיבור (כמו בכל נטילה להסמיק אותה לאכילה כדי שלא יסיח דעתו). בשעת **'מגיד'** אסור לדבר אלא לצורך גדול (משום מסיר אזנו משמוע תורה, וגם מטעם שצריך לצאת ידי חובה בשמיעת אחרים האומרים). מתחילת **'רחצה'** עד **'כורך'** אין לדבר כדי שברכת המוציא והמצה תהיה גם על הכורך. (וכמבואר בסי' תעה ביאו"ל ד"ה זכר למקדש). ומידת חסידות שלא לדבר עד אחר אכילת האפיקומן, כדי הברכה תחול גם על זה. (חזו"ע פסח עמ' קא).

ס. **ב'שולחן עורך' מותר לדבר**, אבל: יש לומר דברי תורה, כמו כל סעודה ובפרט סעודת יו"ט הקדוש, ומאידך אין להאריך כדי שלא יגיע חצות. (גם יש לשים לב כי בשעה שאוכלים אין לדבר כלל, כי לכתחילה יש לאכול בהסיבה, וכתב בחיד"א שאע"פ שכל השנה אין מקפידים בזה, זהו משום שלא מסיבים, ועתה שמסיבים חייבים שלא לדבר באכילה. גם אין להאריך בסעודה, כי כל הזמן הפנוי חייבים לספר בו סיפור יציאת מצרים, כדלהלן).

סא. בשעת **'ברך' ו'הלל'** אסור לדבר. ובשעת **'נרצה'** – שהוא רעוא דרעוין וירידת שפע, מי יכול לדבר דברים בטלים...

נטילות ידים

סב. **בליל פסח נוטלים ידים פעמיים**, האחת לפני אכילת כרפס (כי כל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים) והשניה לפני אכילת המצה, כמו לפני כל אכילת פת. להלכה אי"צ נטילת ידים לדבר שטיבולו במשקה אם אוכלים ממנו פחות מכזית, ואעפ"כ פסק השו"ע שיש ליטול בליל פסח קודם הכרפס, והטעם העיקרי הוא כדי להתמיה את התינוקות. (כך תירץ מרן הגרע"י בהליכות עולם ח"א פ' תזריע עמ' שלא. ועי"ש שיש ג' אופנים שבהצטרפות שנים מהם אי"צ ליטול ידיו אפילו לחומרא, והם: כשהמאכל פחות מכזית, כשידיו לא נוגעות במשקה, כשהמשקה מבושל. אלא שבטיבול כרפס יש רק דבר אחד. עי"ש).

סג. **טוב לכון בנטילה הראשונה, שהיא 'רק' לצורך הכרפס**, כדי להימנע מספק ברכות אם ידיו היו שמורות עד הסעודה, אם הוא צריך לברך שוב על הנטילה לפני האוכל. (הגש"פ אוצ"י עמ' קי).

סד. **אם נטל את הידים לכרפס וברור לו ששמר את ידיו, כאשר יטול את ידיו לפני אכילת המצה לא יברך**. ולא מועיל לנגוע במקומות המכוסים וכיוצ"ב מאחר שגורם ברכה שאינה צריכה. לכן יותר טוב להסיח דעת משמירת נקיון הידים אחרי הנטילה הראשונה ובעת אמירת ההגדה. (שו"ת חזו"ע ח"ב עמ' קנה).

סה. **אין לברך על הנטילה הראשונה**. ומ"מ אם טעה וברך, והסיח דעתו משמירת ידיו, יברך ענט"י שוב לפני הסעודה. (שם).

סו. **יש להשתדל מאוד שלא לדבר אחרי נטילת ידים הראשונה עד אחר אכילת הכרפס**, ואחר נטילת ידים השניה עד אחר אכילת כורך. (חזו"ע פסח עמ' לב).

כרפס

- סז.** צריך לאכול **כרפס לפני הסעודה**, כדי לברך בורא פרי האדמה בלי ספק, ולפטור את שאלת הברכה על החסה (=המרור) שנאכל בעת הסעודה.
- סח.** הכרפס הוא הנקרא בזמננו "סלרי" (מקומי. לא האמריקאי). ואע"פ שניתן לאכול גם ירק אחר שברכתו בורא פרי האדמה, הטוב יותר לקחת "כרפס", שיש בו נוטריקון: ס' ריבוא עבדו במצרים בפרך.
- סט.** הכרפס חייב להיות בדוק מחרקים. אין לו כרפס בדוק מתולעים – יברך "בורא פרי האדמה" על תפוח אדמה, ולא יאכל כרפס! (שו"ת חזו"ע ח"ב עמ' קלח).
- ע.** עדיף לאכול את הקלח, שיש בו פחות חרקים מאשר העלים. (חזו"ע הני"ל).
- עא.** צריך לאכול פחות מ-18 גרם כרפס. כדי שלא להכנס לספק ברכה אחרונה. (היינו עלה קטן בלבד, טבול במי מלח).
- עב.** טעה ואכל יותר מכזית, לא יברך בורא נפשות רבות, שספק ברכות להקל. אבל גם אם טעה וברך בני"ר, לא יחזור לברך על המרור בורא פרי האדמה, דשמא הוא נפטר בגלל הסעודה, וסב"ל. (חזו"ע פסח עמ' מב).
- עג.** נחלקו הדעות אם צריך או מותר להסב באכילתו. ולמעשה יש לאוכלו בלא הסיבה. אבל אם רצה להסב – רשאי.

חסה / מרור

- עד.** מצוה מדרבנן (בימינו שאין קרבן פסח), לאכול מרור, זכר לשעבוד שנשתעבדו אבותינו במצרים. ויש לאוכלו מיד אחר סיום אכילת סיום אכילת המצה, ולכוין לצאת ידי חובת אכילת מרור. אבל אם שכח ואכלו בלא כונת מצוה, יצא יד"ח. (חזו"ע פסח עמ' פט).
- עה.** חסה היא הירק המהודר ביותר עבור מרור, כמבואר במשנה. ואע"פ שאינו "מר", מ"מ בלשון חז"ל מר – היינו שאינו מתוק. ובארצות אשכנז שלא היתה חסה (מחמת הקור הגדול), נהגו לאכול כריין (חורת). והתמרמר החכם צבי (סי' קיט) שאין זה טוב, דאם אין אוכלים כזית – לא יוצאים יד"ח, ואם אוכלים כזית – מסתכנים. וגם בעיקר הוא חריף מאוד, ולא מר, כפי שראוי.
- עו.** יש לקחת רק חסה הבדוקה מן התולעים. בזמנינו פורסם שישנם חומרי הדברה בכמות גדולה בירק ללא חרקים. ולכן ניתן לקחת חסה רגילה, ולהשתמש בקלח הלבן בלבד של החסה, ולנקותו בליפה רכה, ולשטוף היטב, ולבדוק היטב תחת מקור אור חזק. (מהראש"צ הגר"ש עמאר שליט"א). אמנם יש לקחת רק את חלק הקלח שמעל האדמה, ולא את השורש שבתוך האדמה, שבזה אין יוצאים ידי חובה.
- עז.** יש לקחת 27 גרם חסה במשקל. וכדאי להכין לפני ליל הסדר שקיות נילון מוכנות עם שיעור זה, לכל המשתתפים. (לכל אחד שתי שקיות: למרור, ולכורד).
- עח.** יש לטובלו כולו בחרוסת, ואח"כ יש לנערו חזרה - כדי שישאר הטעם המר. ומ"מ יש לטובלו מקודם כדי להודיע שהרפואה נמצאת לפני המכה. אם הטביל מעט ממנו – די בכך. אם לא הטבילו כלל, יחזור לאכול כזית מרור אחרי שיטביל, בלי ברכה. (הגש"פ אוצ"י עמ' קטז, וחזו"ע פסח עמ' צז הי"א).
- עט.** יש ללעוס את המרור ואח"כ לאוכלו. ואם בלעו בלי לעיסה לא יצא, דבעינן להרגיש את טעם המרור.
- פ.** יש לאכול את המרור "תוך כדי אכילת פרס", היינו תוך שבע וחצי דקות, ויש מחמירים לאוכלו תוך ארבע דקות. יש לאוכלו בלא הסיבה. ואם אכל בהיסבה – יצא. (חזו"ע שם עמ' קיז).

כורך

פא. כיון שישנה מחלוקת בין חכמים להלל הזקן האם אוכלים את קרבן פסח והמצה והמרור יחד, או כדעת חכמים שכשאין פסח אוכלים כל אחד לחוד שלא יבטל טעם המרור את טעם המצה, ולא נפסקה הלכה, צריך לעשות גם כדעת הלל הזקן, ולאכול יחד כזית מצה עם מרור.

פב. עבור המצה לכורך יש לקחת כזית מצה מהמצה השלישית (אותה ששטמ מתחת ידו לאחר ברכת המוציא).

פג. שיעור כזית מצה וכזית מרור עבור הכורך, 27 גרם לכל אחד. ואם קשה לו במיוחד, יש להקל לו עד שיעור 18 גרם לכל כזית. (חזו"ע פסח עמ' קב)

פד. לכתחילה צריך להסב באכילת הכורך, אבל בדיעבד אם לא היסב אי"צ לחזור, מפני שיש לצרף את דעת רבינו יחיאל אחיו של הטור הסובר שכורך אינו צריך הסבה כיון שאוכלים עמו מרור, ומרור לא צריך הסבה; יחד עם דעת בעל הראבי"ה הסובר שבזמננו שאין רגילים להסב דרך חירות אי"צ להסב כלל. (שו"ע סי' תעה ס"א).

פה. הכורך הוא "לכרוך את המצה במרור". כלומר שני הצדדים החיצונים יהיו חסה, ובפנים המצה. (מהגר"מ מאזוז).

פו. לפני הכורך יש לטבל בחרוסת, ולספרדים אין צריך לנער את החרוסת קודם האכילה (כשם שצריך לנער באכילת המרור), רק שלא ישהה את הכורך בתוך החרוסת. ולאשכנזים – צריך. (סי' תעה משני"ב ס"ק יז, וחזו"ע פסח עמ' ק-קא).

פז. אם שכח לטבול את ה"כורך" בחרוסת ואכלו בלא טיבול כלל, יצא ידי חובה ואינו צריך לחזור ולאכול. אבל לכתחילה אם לא קשה לו, יקח מעט כורך ומעט מרור, ויטבלם בחרוסת ויאכל, כדי לקיים את המנהג. (הגש"פ אוצ"י עמ' קיט, וחזו"ע פסח עמ' קא ה"ה).

סעודת ליל החג

פח. "בני עליה המחבבין את המצוות, היו מנשקין את המצות, ואת המרור, ואת שאר המצוות, בעת אכילתן". (משני"ב סי' תעז סק"ה בשם השלי"ה).

פט. האכילות והשתיות של ליל פסח, הינם כולן קדושות, ויש לשמור על המעמד הרם של אכילה לפני המלך, ולכן יזהרו שלא יגלשו ח"ו לדבר בדברים אחרים שאינם מעניין ליל פסח.

צ. מן הדין אין לדבר משעת ברכת "על נטילת ידיים" עד סיום אכילת ה"כורך", כיון שברכת על אכילת מצה חוזרת גם על אכילת הכורך. (תעה ביאו"ל ד"ה זכר).

צא. מי שיכול להסב בשולחן עורך, הרי זו מצוה ומעלה. (פי"ז מהל' חמץ ומצה ה"ח).

צב. מנהגינו שאין אוכלים בשר צלוי בליל הסדר, שמא יאמרו בשר פסח הוא, ונראה כאוכל קדשים בחוץ. ואפילו בשר שנצלה בקדרה בלי מים אין לאכול מפני מראית עין שלא יטעו להתיר גם צלי אש. (שו"ע סי' תעז משני"ב סק"א).

צג. יש מי שעורך שצריך לשתות יין בתוך הסעודה. שהרי הלכה היא (בסי' תקט ס"א) שחייב אדם לקבוע סעודתו ביו"ט על היין. וביו"ט יש שתי סעודות, בליה וביום. א"כ גם בסעודת ליל הסדר יש חיוב זה. (ואע"פ שבלא"ה שותים בלילה זה יין, הנה המשני"ב שם ס"ק יא כתב שאע"פ ששותים יין בקידוש לפני הסעודה, סעודת יו"ט עצמה צריכה להיות על היין. וא"כ ה"ה בליל הסדר צריך לשתות גם בסעודה. ונשמע מהגרי"ש אלישיב שדי במלוא לוגמיו כדי להחשיב את הסעודה על היין).

צד. הבא לשתות יין בסעודה, אם רגיל לשתות יין בסעודות שלו, אי"צ לברך עתה. ואם אינו רגיל לשתות בסעודה צריך לברך שוב, משום שכונתו בקידוש היתה לפטור רק את הכוס השניה. (משני"ב סי' תעג סק"ה).

צה. את הביצה, יש שאוכלים אחר הקידוש (ויש ליתן להם טעם, שאוכלים בשביל שלא יהיו רעבים עד השולחן עורך), ויש שאוכלים בתחילת הסעודה. (כלוי אחרי הכורך. שבסעודה יש לאכול שני תבשילים, אחד זכר לקרבן פסח ואחד זכר לקרבן חגיגה).

צו. יש מי שכתב שאסור לדבר עד אחר אכילת האפיקומן, כי ברכת "על אכילת מצה" ו"המוציא" חוזרת גם על כזית זו (כ"כ השלי"ה). אמנם החק יעקב סי' תעה ס"ק יד כתב שאין נוהגים כן).

צז. עפ"י הקבלה, יש לשמור את כל מצרכי הקערה בקערה, עד שולחן עורך. לכן כאשר לוקחים כרפס מן הקערה, יש לשייר שם מעט.

צח. אע"פ שליל הסדר הוא ליל יום טוב, אל יאכלו סלטים ומנות רבות בסעודה, כי צריך לאכול את הכזית האחרונה (אפיקומן), כאשר יש עדיין "תיאבון" (=חשק) לאכול, שאם אוכל אכילה גסה אינו יוצא ידי חובה. ואם הוא רעב, עדיף לאכול יותר מצות (ממיני תבשילים רבים), כי כל כזית מצה שאוכלים בלילה זה, אף מעבר לחיוב, מקיימים עוד מ"ע מהתורה. ואמרו ברמז: "הלילה הזה – כולו מצה". (סי' תעה משנ"ב ס"ק מד).

צט. עדיף לקצר ב"שולחן עורך", ולהאריך יותר ב"מגיד" ובסיפור נפלאות ה'. וכתוב בס' חסד לאברהם שאם סדר שולחן עורך שלו בליל פסח יהיה כדון, (קצר באוכל וארוך בדברי תורה), יזכה שכל השנה יהיה שולחנו ערוך לפני ה' (מלא מאכלים ופרנסתו מצויה והכל בקדושה).

ק. יזכור אדם כי כחודש שלם היו הכנות ללילה קדוש זה, ולשפע אורות עצומים שיש בו, ואל יבזבז אותו בסעודה דשנה ומילוי בטנו, ויפסיד את העיקר. משל למי שנסע ליריד לארץ חרוקה, ובמקום לחזור עמוס סחורה, אכל שם ארוחת ערב מלאה וחזר..

אפיקומן

קא. בסוף הסעודה, אוכלים כזית "אפיקומן", זכר לקרבן פסח. ואין חובה שכל אחד יאכל דווקא ממה שהטמינו עבור האפיקומן, אבל יש בכך חיוב מצוה, ולכן יחלקו לכל אחד מהמסובים כזית מצה, ויוסיפו חלק קטן מהאפיקומן.

קב. מעיקר הדין, די באכילת כזית אחת. מיהו ראוי להדר לאכול 2 כזייתות, האחת זכר לקרבן פסח (כנ"ל), והשניה זכר למצה הנאכלת יחד עם הפסח. ומ"מ די שיאכל כזית כשעור הרמב"ם שהוא שליש ביצה (18 גרם), וגם יזהר שלא יגיע לאכילה גסה. (שו"ע סי' תעז ס"א, וחזו"ע פסח עמ' קז).

קג. אבד האפיקומן, יאכלו כזית אחר במקומו.

קד. ילד שאינו רוצה להחזיר את האפיקומן עד שיקנו לו כל דמיונותיו, ואין האב עומד בכך, יש רבנים שהורו לקחת את האפיקומן בכח ולא לאבד את המצוה. (הגר"ח קנייבסקי). ויש שהורו לאכול ממצה אחרת ולהשאיר את האפיקומן ואת הדמיונות אצל הילד (מו"ר הגר"י בר שלום).

קה. צריך לאכול את האפיקומן בהסיבה. ואם שכח, מן הדין יצא. ומ"מ מ"מ אם עדיין לא ברך ברהמ"ז (אף שנטל ידיו למים אחרונים), ואין האכילה השניה קשה עליו, ראוי לחזור ולאכול בהסיבה. אבל אם קשה לו לאכול שוב אינו חייב לדחוק את עצמו. וכן אם בירך כבר ברכת המזון אינו חייב ליטול ידים ולחזור ולאכול. (סי' תעז משנ"ב סק"ד, וחזו"ע פסח עמ' קח).

קו. נשים חייבות באכילת אפיקומן, כאנשים.

קז. יש להזהר לאכול אפיקומן קודם חצות. (השנה: 12.39), מפני שיש סוברים שאם אכל אח"כ לא יצא ידי חובה.

קח. שכחו לאכול אפיקומן, וכבר נטלו מים אחרונים או התחילו בזימון, יפסיקו ויאכלו בשעה זו אפיקומן, בלי ברכת המוציא. ואם כבר בירכו ברכת המזון, יטלו ידים שוב ויברכו המוציא ויאכלו אפיקומן ויברכו שוב ברכת המזון. ואם הספיקו מקודם לברך גם על כוס ברכת המזון, אזי: אם אכלו בסעודה רק מצות שמורה, יסמכו על זה, וימשיכו את הסדר. ואם לא אכלו מצות שמורה, אפילו כבר גמרו את הסדר, יטלו ידים שוב, ויברכו המוציא וברכת המון ויחזרו גם לברך על כוס ברהמ"ז נוספת. (שו"ע תע"ז ס"ב).

קט. אסור לאכול את האפיקומן בשני מקומות, ואפילו בחדר או באולם אחר בשני שולחנות, לשתי חברות, אלא אם כן היו פני המסובים אלו כנגד אלו, שאז נחשבים כאוכלים במקום אחד (חזו"ע פסח עמ' קט).

קי. אחרי האפיקומן עדיין יש לשתות עוד 2 כוסות יין, ולכן **החכם עיניו בראשו** שלא למלאות בטנו אפילו באכילת האפיקומן.

קיא. יש לאכול את אפיקומן מצה לבד, בלי שום סלט או תערובת אחרת, כדי שיהיה טעם מצה בפיו.

קיב. וגם אחרי האפיקומן אסור לאכול עוד שום דבר. כדי שישאר בפיו טעם המצה. וכן אין שותים שום משקה מלבד ב' הכוסות יין שנותרו, או מים. [ומי שנצרך לכוס תה או קפה אפשר להקל בשתיה אם רוצה להישאר ער וללמוד בלילה].

קיג. שכח ואכל דבר אחר אחרי האפיקומן, צריך לחזור ולאכול שוב אפיקומן, כדי שתשאר טעם המצה בפיו. (אא"כ כבר בירך ברכת המזון). (חזו"ע פסח עמ' תיב).

קיד. מי שמוכרח לעשן אחר אכילתו, רשאי לעשן אחר אכילת האפיקומן, שאין זה מפיג את טעם אכילת המצה. (חזו"ע פסח עמ' קיב).

קטו. סגולה לשמירה ופרנסה: להשאיר חתיכה קטנה ממצת האפיקומן, ולהצניעה בבית כל ימות השנה. (הגר"ח פלאגי בסי' חיים לראש).

ברכת המזון

קטז. יש לברך ברכת המזון באימה ויראה, ובעירנות; בנחת, ולא במרוצה, ובלי הסיבה. (נחלקו בזה הראשונים, והלכה כמ"ש. חזון עובדיה עמ' י ועמ' קטז).

קיז. כל אחד מהמסובים צריך להרים את הכוס ביד ימין, לגובה טפח (8 ס"מ מעל השולחן), במשך ברכת המזון. ואם קשה לו, ניתן להוריד את הכוס מ"הרחמן" ואילך.

קיח. איש או אשה ששכחו לומר בליל הסדר יעלה ויבוא, חוזרים לברך ברכת המזון. ואפילו נזכרו רק אחר שתיית הכוס של ברכת המזון, באמצע ההלל וכיוצא"ב, חוזרים לברך ולשתות שוב כוס עם ברכת בורא פרי הגפן נוספת. (מחלוקות רבות יש בכך. והלכה כמו שכתבנו, עיין הליכות שלמה (אורעבאד) עמ' שיב, וחזון עובדיה עמ' קטז. ומ"ש שה"ה נשים – שו"ת רע"א מהדו"ק סי' א).

קיט. מי ששכח/ה לומר יעלה ויבוא, צריך לחזור על ברכת המזון, כיון שאכילה זו היא חובה מהתורה. אבל אם נזכר לפני שסיים בונה ירושלים, יאמר יאמר "למדני חוקיך", וחוזר לומר יעלה ויבוא. ואם נזכר אחרי המילים בונה ירושלים (עד המילים "אלהינו מלך העולם לעד"), אומר בין ברכת בונה ירושלים לברכת הטוב והמטיב "ברוך אתה יי אלקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה, את יום חג המצות הזה, את יום טוב מקרא קודש הזה, ברוך אתה יי מקדש ישראל והזמנים". אבל אם כבר עבר מילים אלו, אזי חוזר לראש.

קכ. בכל הני"ל דין האנשים והנשים – שוה. (ילקו"י פסח עמ' תל).

קכא. בסיום ברכת המזון יש לשתות את הכוס השלישית. ולהספרדים – יש לכוין בברכה זו לפטור את הכוס הרביעית שיאמר עליה את ההלל. ולאשכנזים אין צריך לכוין כן. (שו"ע ורמ"א סי' תעד ס"א).

קכב. שכח ולא שתה את כוס ברכת המזון בהסיבה, לספרדים חוזר לשתות בהסיבה, אך לא יברך שוב בורא פרי הגפן, ולאשכנזים אין צריך לחזור ולשתות. (שו"ע סי' תעד ס"ז, ורמ"א סי' תעב ס"ז).

קכג. אסור לשתות יין או מיץ ענבים בין כוס שלישית לרביעית. אבל תה או קפה או מים – מותר. (שו"ת חזו"ע סי' נ).

הלל

קכד. טוב להדר שיהיו שלושה אנשים בעת אמירת ההלל, כדי שיוכלו השנים לענות אחרי אחד הקורא: הוא יאמר "הודו" (וכו') – והם יענו "כי לעולם חסדו". שבכך יש יותר שבח לה'. (סי' תעט משני"ב ס"ק יא).

קכה. יש לומר את ההלל בשירה ובהתלהבות! (כף החיים סי' תפ ס"ק יג).

קכו. ויש לאומרו דרך חירות, בישיבה (לא בהסיבה), ובנחת ולא במרוצה, ובניגון ושירה, ונשמת כל חי בנעימה גדולה, כי הקב"ה וכל פמליה של מעלה באים לשמוע איך האדם מודה ומהלל להקב"ה על הניסים שעשה עמו.

קכז. אע"פ שהוא עייף, ראוי שיאחוז את הכוס בידו כל משך ההלל. ומ"מ מי שאינו יכול, יניח את הכוס על השולחן לפניו, ויאחזנו רק אח"כ בעת ברכת יהללך. (הגש"פ מבית לוי ח"ב עמ' קיא).

קכח. ראוי לומר את ההלל קודם חצות (השנה: 12.39). ומ"מ גם אם נתאחר אחר חצות לילה יכול לומר "ברכת יהללך" בשם ומלכות (לומר לכתחילה קודם חצות - סי' תעז ס"א ברמ"א. ובדיעבד – חזו"ע פסח עמ' קכד).

קכט. בסיום ההלל אין חותמים, אלא עוצרים ב"ומעולם ועד עולם אתה אל". טעה וחתם "מלך מהולל בתשבחות", לא יחתום אחר כך בברכת יהללך". (ילקו"י פסח עמ' קיח).

קל. יש להזהר שלא לחתום ולומר 'אמן' על ברכת עצמו בסוף ברכת יהללך. (שם).

קלא. בסיום ההלל שותים את כל הכוס, ולפחות רביעית כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה. לפני השתיה – הספרדים אינם מברכים הגפן לפני השתיה, והאשכנזים מברכים (סי' תעד ס"א).

קלב. שכח ולא הסב, לאשכנזים: לא יחזור לשתות. ולספרדים: אם נשאר קצת יין בכוס – ימלא שוב וישתה בלי ברכה, בהסיבה. ואם לא נשאר בכוס כלום – ימלא וישתה שוב בברכה ובהסיבה, כיון שכבר הסיח את דעתו. (רמ"א סי' תעב ס"ז, וחזו"ע פסח עמ' קכו).

נרצה

קלג. כוונת הפיוטים של "נרצה" הם להודות לה' על שזכינו לעשות את הסדר כהלכה. כי מי שזוכה לעשות את הסדר כהלכתו, זוכה לשפע עצום.

קלד. חייב אדם להמשיך ולספר ביציאת מצרים אפילו אחר סיום סדר ליל פסח, ויעסוק בתורה ובמדרשי חז"ל בענין סיפור יציאת מצרים כפי כוחו, כל זמן שהוא ער, עד שתחטפנו שינה. אבל אם יתפלל מחר בלי כוונה מפני שהוא עייף, פטור, וילך לישון. (הסיפור אינו מוגבל עד חצות, כ"פ השו"ע תפא ס"ב. וראיה מרבי עקיבא הסובר שזמן המצה והמרור עד חצות, ואעפ"כ סיפר יציאת מצרים כל אותו הלילה. וכן שמעתי מהגר"י יוסף זצ"ל. ומ"מ אין זה דוחה התפילה - הגש"פ בסידור בית יעקב).

קלה. מנהג יפה לומר "שיר השירים" אחר סדר ליל פסח.

קלו. למנהג הספרדים יש לומר קריאת שמע שלמה שעל המיטה, גם בליל הסדר. (בא"ח צו הלכה לח). ומנהג האשכנזים לומר רק 'המפיל' ופרשה ראשונה של שמע, כיון שהוא לילה המשומר מכל דבר רע בעז"ה.